

MICHAEL BEJKE:

Maj eller Östen – motstånd eller anpassning?

Den 24/11 1986 sände TV2 ett program av Maj Wechselman, betitlat "Den danska motståndsrörelsen". Det var inte oväntat svårt vinklat från vänster – huvudtemat tycktes vara att alla motståndsmän var kommunister och alla icke-motståndsmän var medlöpare, profitorer eller rena nazister. Inte med ett ord nämndes så betydelsefulla ting som kungens roll i det passiva motståndet, Christmas Möller och Danish Council i London, politikernas i allmänhet ärliga tro på fördelarna för Danmark att utnyttja sin inte ärofulla men trygga specialsituation, folketingsvalet 1943 som gav massivt stöd åt regeringspartierna – eller framför allt: orsaken till den nyssnämnda specialsituationen, nämligen att den socialistisk-radikala regeringen före kriget så försummat landets försvar att inte ens ett kortvarigt krig ansågs möjligt, vilket banade väg för anpassningslinjen!

Man kan ju tycka att Maj Wechselman inte är den rätta personen att predika motstånd till varje pris och förkasta den minsta ansats till anpassning – hon som främst ägnar sig åt att frita Sovjetunionen från ubåtsansvar och driva med den svenska försvarsmakten. Det är förvisso sant, men den närmast tragikomiska poängen är en annan.

Samma kväll, 24/11, hade författaren haft nöjet att lyssna på ett föredrag av ambassadören Yngve Möller som berättade om Östen Undén med utgångspunkt från sin nyutkomna bok (se SvT 7-8/86). Kontrasten mellan detta föredrag och Wechselmans film kunde knappast ha varit större. På den naturliga frågan om Östen Undéns mångomtalade klockarkärlek till Sovjetryssland fick vi svaret att han, Undén, aldrig svek den svenska neutralite-

ten eller bortsåg från Sveriges bästa, men att ett gott förhållande måste råda med den närbelägna, stora grannen som var och är vårt främsta säkerhetspolitiska problem. Bättre kunde det inte ha formulerats av den danska regeringen före och i början av ockupationen – här kommer vi alltså till kärnfrågan; är en dylik hållning förnuftig eller landsförrådsk? Eller skall det helt enkelt bero på vilken den närbelägna, stora grannen är?

Vidare i föredraget citerades Undéns svar efter kriget på västmakternas lockrop om svenskt medlemskap i Atlantpakten. Han menade den gången att det var lätt för stormakter som USA och England att högtidligt försäkra att de aldrig skulle stå utanför en kraftmätning i världen, till försvar för demokratierna. För ett litet land som Sverige var det däremot bara förmätet att tilltro sig någon betydelse i en sådan kamp – här var det viktiga att kanske, möjligen, hålla landet utanför kriget och befolkningens skadeslös.

Det är vackra ord, om också inte särskilt heroiska. Likheter med Danmark under krigsåren sticker åter i ögonen. I film citerades den danske läkaren och motståndskämpen Mogens Fogs berömda uttalanden med bl a innebörden att "havet består ju bara av droppar" – detta som polemik mot dem som menade att en aktiv krigsinsats från ett land av Danmarks storlek endast vore en droppe i havet!

Det är inte författarens önskan att dra paralleller in absurdum; det finns naturligtvis mängder av invändningar att göra, främst den att Danmark ju ändå var ockuperat av främmande makt medan Undéns anpassningspolitik fördes utifrån delvis andra premisser. Men med alla begränsningar borde jämförelsen vara värd

att ta på allvar. Motstånd eller anpassning? Problemet är inte tids- eller rumsbundet. Efter en seger för den "goda" sidan framstår självfallet motståndet, ju hårdare desto bättre, som det ärorika medan "anpassningen" skall bestraffas på olika sätt. I Wechselsmans film klagades det bittert över att rättsuppgörelsen efter 1945 endast drabbat småförrädarna medan politiker, näringsidkare och liknande gått fria. (Det ligger nära till hands att tro, att de önskat sig en rättsuppgörelse som i Norge där alla straffades, med hjälp av retroaktiva lagar och ad hoc-förordningar, eller fick sina tillgångar beslagtagna — enligt den danske journalisten Thorkild Hansen var detta, som han skriver i sin bok om Hamsun, den verkligt fascistiska perioden i Norge!).

Det hela rör sig ju faktiskt om ett moraliskt problem av första ordningen. Är det värt att offra resurser i människor och annat för att upprätthålla den nationella äran? När kriget, invasionen, är akut är svaret självfallet ja — men sedan, när ockupationen är ett faktum? Det är väl inte en gång för alla givet att den tidiga mjuka danska linjen var så totalt underlägsen exempelvis den norska att den ger sentida agitatorer rätt att kräva den lagliga regeringens huvuden på fat i efterhand? De som tar allför stora ord i sin mun bör nog betänka att blotta närvaron av en civil, legal, "byråkratisk" administration dock är ett värn i sig mot totalt kaos, godtycke och terror. Förklaringen till den rabiata hållningen i Wechselsmans film ligger

naturligtvis i hennes och de medverkandes kommunism. För de danska kommunisterna var det ovan skisserade problemet naturligtvis enklare — de undertrycktes som grupp redan under samarbetstiden (dvs först från juni 1941) och hade därför inget att förlora men allt att vinna på att skapa motstånd i stället för samarbete. Att andra grupper i samhället — utan att för den skull vara några nazister eller landsförrädare — länge föredrog andra vägar, tycktes dessa kommunister inte kunna förstå.

Problemet kan egentligen ältas hur länge som helst, med eller utan hänvisningar till Maj Wechselman och Östen Undén! Det har ju också vardagspolitiska, inrikespolitiska aspekter — t ex om och i så fall hur mycket ett parti bör kunna kompromissa för att nå hållfasta resultat oavsett ideologisk renhet. Det finns anledning att återkomma till de frågorna i annat sammanhang. Låt oss nu istället återknyta till de säkerhetspolitiska problemen med följande öppna fråga till våra motståndare av olika intensiv röd kulör: *Var finns logiken i, att väpnat motstånd var högsta moral — och smidighet eller anpassning landsförräderi — gentemot Tyskland under andra världskriget, samtidigt som misstro och kampvilja mot Sovjetstaten i dag är USA-inspirerad greuelpropaganda, medan goda relationer österut är förnuftig och realistisk politik?*

Motstånd eller anpassning, välj själva — men vi efterlyser konsekvensen i handlandet!